

Nr 39

Utlåtande i anledning av motioner om utredning angående orsakerna till butiksstölder.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 446 av herr *Ernulf* och II: 559 av fru *Gärde Widemar* hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär utredning av butiksstöldernas sociologiska och psykologiska bakgrund samt om lämpliga åtgärder för att motverka förekomsten av dessa brott.

Motionärerna framhåller att varuhussnatterierna synes ha ökat starkt med självbetjäningssystemets genomförande i detaljhandeln. Av det totala svinnet inom detaljhandeln, vilket beräknas uppgå till 1 % av omslutningen, anses omkring hälften härröra från stöld och snatteri.

Den grupp människor som begår denna typ av lagbrott — anför motionärerna — skiljer sig i många avseenden markant från övriga grupper av lagbrytare i samhället. De tillhör vanligen inte kategorin asociala, och i de flesta fall kan inga yttre orsaker till eller tecken på missanpassning konstateras. Något behov av vård föreligger i regel inte. Inte heller tycks tillgreppen ha sin orsak i dålig ekonomi. Avslöjandet och följande utredning upplevs genomgående som en mycket allvarlig och skrämmande påföljd. En annan avvikelse från den vanliga bilden av personer som begår egendomsbrott är att kvinnorna utgör nästan hälften av varuhussnattarna och i gruppen 40 år och äldre svarar för mer än 50 % av förseelserna.

En orsak till att vanligen laglydiga medborgare i allt högre grad tycks falla för frestelsen att tillgripa varor i affärer kan vara att varuhus och affärskedjor upplevs som opersonliga kollektiv som förorsakas liten förlust genom tillgreppen. En sådan förskjutning av rättsmedvetandet innebär en oroande utveckling.

Ett förhållande som också bör beaktas — framhåller motionärerna — är att avslöjandet och de sociala konsekvenserna av detta ofta orsakar en förtvivlan som inte står i rimlig proportion till brottets svårighetsgrad.

Det ter sig enligt motionärerna som en angelägen och brådskande uppgift att undersöka de sociala mekanismerna bakom denna typ av brottslighet och att om möjligt finna metoder att förebygga den. Det kan tänkas visa sig att denna typ av brott har ett starkt samband med det sätt på vilket varuhusen exponerar sina varor. I så fall bör varuhusen åläggas att förändra förvaringen av varor på ett sådant sätt att dessa sociala effekter motverkas.

Motionärerna avvisar tanken att avkriminalisera dessa tillgrepp och överlåta åt varuhusen att skydda sig genom bevakning. Frågan blir då i vad mån samhällsreaktionen mot tillgreppen kan utformas så att den blir effektiv utan att i det enskilda fallet behöva drabba individen orimligt hårt. En tänkbar lösning kunde vara ett relativt högt bötesbelopp som utdömes som strafföreläggande.

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet hänvisa till motion II: 559.

Utskottet har inhämtat yttranden över motionerna från riksåklagaren och rikspolisstyrelsen samt berett Paul U. Bergströms Aktiebolag (PUB), AB Nordiska Kompaniet (NK), Åhlén & Holm AB, Sveriges köpmannaförbund och Kooperativa förbundet (KF) tillfälle att yttra sig.

Riksåklagaren har ägnat uppmärksamhet åt butikssnatterierna, och viss utredning har gjorts vid RÅ:s kansli. Främst har det varit fråga om att belysa tillämpningen vid butikssnatterier av bestämmelserna i 20 kap. 7 § 1 rättegångsbalken och lagen den 20 mars 1964 med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare vid butikssnatterier. Det har därvid framkommit att de nämnda bestämmelserna tillämpas enligt i huvudsak enhetliga principer av landets åklagare.

15- och 16-åringar som befunnits skyldiga till engångstillgrepp första gången åtalas regelmässigt inte. Vid återfall överlämnas ärendet för åtgärd till barnavårdsnämnden. I fråga om 17-åringar är åtal vanligt, i varje fall när de närmar sig 18-årsgränsen. I de fall då beslut att icke tala å brottet meddelats enligt 20 kap. 7 § 1 rättegångsbalken har besluten främst grundat sig på gärningsmannens höga ålder och mycket ringa värde på det tillgripna föremålet. Tillämpningen av sistnämnda lagrum har varit restriktiv.

I fråga om det processuella föreligger en lagrådsremiss, i vilken förslaget går ut på ett vidgat tillämpningsområde för strafföreläggande, som skulle kunna användas bland annat vid handläggningen av ärenden angående snatteri. I detta sammanhang har departementschefen tagit upp frågan hur man med kriminalpolitiska eller andra medel skall kunna minska frekvensen av butikssnatterier och därvid anfört att dessa frågor bör utredas särskilt. En särskild sakkunnig har också tillkallats för att utreda dessa frågor och man synes först böra avvakta utredningens resultat, innan man utreder de av motionärerna angivna faktorerna. Upplysningsvis kan nämnas att viss kriminologisk forskning på området förekommit bland annat i England och Danmark.

Riksåklagaren avstyrker bifall till motionerna.

Rikspolisstyrelsen anför:

Den 2.2.1968 bemyndigades justitieministern att tillkalla en sakkunnig med uppdrag att utreda frågan om formerna för handläggningen av mål angående vissa lindrigare brott m. m. I utredningsdirektiven anges beträffande butikssnatterierna att det i första hand är önskvärt att minska frekvensen av sådana brott. Att dessa snabbt har tilltagit i antal anges hänga samman med de former för försäljning och utställning av varor, som

har utvecklats sig särskilt när det gäller självbetjäningsbutikerna. Dessa företeelser har medfört ökade frestelser och större risker för impulsbetonade tillgrepp. I direktiven för utredningen anges också att affärsidkarna själva bör vidtaga vissa åtgärder. Denna fråga har för övrigt uppmärksamats inom aktionsgruppen mot butiksstölder, som tillsatts av några av de närmast berörda näringsorganisationerna.

Olika åtgärder för att motverka förekomsten av butiksstölder är således redan vidtagna eller föremål för diskussion. En utredning av butiksstöldernas sociologiska och psykologiska bakgrund, som begärts i motionerna, kan möjligen i och för sig vara av betydelse. Frambringandet av underlag för en maskinell bearbetning av data om butiksstölder och om personer som begått sådana brott har påbörjats inom rikspolisstyrelsen och bör framdeles kunna ge ett värdefullt utgångsmaterial för en undersökning av det slag motionärerna avser.

Med hänsyn till vad ovan anförts ifrågasätter rikspolisstyrelsen om ytterligare en utredning på detta område bör tillsättas f. n.

Sveriges Köpmannaförbund, KF:s styrelse, PUB, NK och Åhlén & Holm AB tillstyrker utredning.

I yttrandena från *Köpmannaförbundet, PUB, NK och Åhlén & Holm AB* ställer man sig tveksam till uppfattningen att den öppnare varuexponeeringen och övergången till mer mekaniserad försäljning skulle vara den väsentliga orsaken till den ökade frekvensen av butiksstölder. Köpmannaförbundet framhåller i likhet med NK och Åhlén & Holm AB att ökningen av antalet uppdagade och anmälda stölder kan ha samband med den skärpta kontrollen från affärsföretagens sida eller de rekommendationer som utfärdats av aktionsgruppen mot butiksstölder. Köpmannaförbundet upplyser, att erfarenheterna av en år 1964 genomförd upplysningsaktion måste anses positiva. Detaljhandeln hade vid denna aktion ett utomordentligt gott samarbete med skolmyndigheter och polis, som inom ramen för undervisningen i ämnet laglydnadsfostran diskuterade butiksstölderna. Aktionsgruppen har beslutat att intensifiera samarbetet och skall i samråd med berörda parter framställa pedagogiskt hjälpmaterial.

KF:s styrelse uttalar på grundval av en verkställd undersökning, att tillgreppen i de kooperativa varuhusen knappast kan uppgå till mer än ett par tiondels procent av omsättningen. Styrelsen finner dock att antalet avslöjade tillgrepp måste betecknas som oroande och att det kan tas som tecken på en uppluckring av rättsuppfattningen. — Liknande åsikt uttalas av PUB.

I flera yttranden berörs den allmänna synen på butikstillgreppen. Köpmannaförbundet anför att man kunnat konstatera en klar tendens från olika parter att vilja bagatellisera butiksstöldernas karaktär av lagöverträdelse. Åhlén & Holm AB uttalar, att snatteribrotten med hänsyn till skadeverkningsarna ur mänsklig, samhällelig och ekonomisk aspekt inte bör

bagatelliseras, och NK anför att tanken att avkriminalisera denna form av brottslighet måste avvisas. PUB uttalar, att man inte torde kunna emotse någon bättring, om inte stöld i butiker och varuhus blir betraktad som ett svårt brott.

KF:s styrelse och PUB framhåller att det vid sidan av enstaka, tillfälliga tillgrepp även förekommer systematiska tillgrepp av flera varor eller mer värdefulla artiklar, icke sällan av flera personer i samverkan. KF:s styrelse finner motiverat att lagstiftningen anpassas till dessa förhållanden. Styrelsen understryker angelägenheten av att konsekvenserna för de ertappade får rimliga proportioner. Snatteri brotten bör kunna behandlas enkelt och snabbt t. ex. genom ersättning av det stulna och bötesföreläggande och eventuellt i fråga om förstagångssnattare enbart varning. Även anmälan om medgivet snatteri bör kunna ske på ett enkelt sätt utan att polis behöver tillkallas. Polisen bör dock registrera snatteri brotten. När det gäller de grövre tillgreppen och upprepat snatteri finner styrelsen inte skäl föreligga att ändra på nuvarande förfaranden och straffsatser.

Köpmannaförbundet och Ählén & Holm AB framhåller, att snatteri brotten i kriminalpolitiskt avseende inte bör betraktas som en isolerad företeelse utan ses i ett större sammanhang, där även andra förmögenhetsbrott, t. ex. check-, försäkrings- och kreditbedrägeri och olovligt förfogande med avbetalningsgods bör ingå. I båda yttrandena förordas en samordning med den nyligen tillkallade brottmålsutredningen.

Utskottet

I motionerna hemställs om utredning rörande butiksstöldernas sociologiska och psykologiska bakgrund samt om åtgärder för att motverka förekomsten av dessa brott. Främst åsyftas snatterier av tillfällig karaktär.

Chefen för justitiedepartementet har i februari detta år tillkallat en sakkunnig med uppdrag att utreda frågan om formerna för handläggningen av mål angående vissa lindrigare brott m.m. I direktiven för den sakkunnige har återgivits uttalande av departementschefen i motiveringen till ett samtidigt till lagrådet remitterat förslag om ändring av bestämmelserna om strafföreläggande m.m., vari bland annat berörts butikssnatterierna. Departementschefen har därvid framhållit att beaktansvärd kritik framförts mot nuvarande handläggningsformer i mål av detta slag, innebärande att förfarandet inte bara är för omständligt och dyrbart för samhället utan också kan vara onödigt påfrestande för den misstänkte. Vidare har departementschefen uttalat att det är viktigt att med kriminalpolitiska eller andra medel minska frekvensen av sådana brott och att dessa frågor är av sådan art att de bör utredas i särskild ordning.

I direktiven har även uttalats, att den snabba ökningen av antalet butiksnatterier uppenbarligen hänger samman med de former för försäljning och utställning av varor som har utvecklats sig särskilt när det gäller självbetjäningsbutikerna men också inom andra typer av detaljhandel. Den sakkunnige kan ta upp frågan vilka medel samhället bör ha att påverka affärsidkarna att vidta motåtgärder. Tanken att skapa en påföljdsform på avtalsrättslig grund bör även undersökas närmare.

Enligt utskottets mening får motionärernas önskemål till väsentliga delar anses bli tillgodosedda genom den tillkallade utredningen, särskilt i betraktande av att också den kriminologiska bakgrunden till butiksnatterier kommer att studeras. Det är emellertid önskvärt, att vissa grundläggande faktorer även blir belysta genom forskning och att samhället lämnar stöd härtill.

Utskottet vill härutöver nämna, att vissa frågor i samband med butikstölder nyligen behandlats av riksdagens justitieombudsman, som bland annat anvisat möjligheter att utforma butikskontrollen så att ingripanden inte behöver följas av åtal. Handlingarna i de ärenden som föranlett justitieombudsmannens uttalande har översänts till den sakkunnige för kännedom.

Under återopande av vad ovan anförts får utskottet hemställa,

att de likalydande motionerna I: 446 och II: 559 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 7 maj 1968

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Möller (s), Oscar Carlsson (s), Hedlund (s), Eric Gustaf Peterson (fp), Helge Karlsson (s), Karl Pettersson (s)*, fru Hultell (h), herrar Kilsmo (fp), Ernst Olsson (cp), fru Diesen (h), herr Ove Karlsson (s) och fru Nilsson (cp);

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm (s)*, fru Jäderberg (s)*, herrar Hamrin i Kalmar (fp), Svensson i Kungälv (s), Wikner (s), Nilsson i Bästekille (h), Nilsson i Agnäs (h) och fru Fränkel (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.